

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Потапенко Д. О.,

кандидат економічних наук, доцент,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна

e-mail: PotapenkoDO@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4401-9243>

Пецух Л.О.,

студентка, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна

e-mail: PetsukhLO@krok.edu.ua

Тези присвячено періоду німецької окупації українських земель під час Другої світової війни й, зокрема, експлуатації економічного потенціалу українських територій в інтересах завойовників

У країнах, які готували війну, військова промисловість ще раніше стала основою економіки. З усіх східних територій, захоплених третім рейхом, найважливішою була Україна з її багатими корисними копалинами, родючими землями, робочою силою. У 1939 р. у загальній вартості валової продукції Німеччини частка військової промисловості становила 80 %. Основну роль у військово-промисловому комплексі відігравало машинобудування, зорієнтоване на виробництво військової техніки та зброї. Військові успіхи Німеччини на початку війни дали можливість використовувати економічний потенціал завойованих країн. Потребу в робочій силі нацисти задовольняли за рахунок примусової праці військовополонених, депортованих з окупованих країн. Попри мілітаризацію, німецька економіка не могла повністю задовольнити потреби фронту. З кінця 1943 р. Німеччина відчувала серйозні труднощі в усіх галузях господарства. Порушилися економічні зв'язки, бракувало сировини, палива, людських ресурсів, фінансів.

Окупувавши Україну, гітлерівці встановили на її території режим кривавого терору. Згідно зі своїми цілями вони поділили Україну на окремі адміністративні одиниці. У липні 1941 р. Чернівецька та Ізмаїльська області, захоплені румунськими військами, з дозволу Гітлера були включені до складу Румунії. їй були віддані також землі між Бугом і Дністром, вся Одеська, південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської областей, лівобережні райони Молдавської РСР.

У результаті другої світової війни зазнав серйозних руйнувань механізм міжнародних валютних відносин. Так, уже під час війни розподіл запасів золота в розвинених країнах набув ще більш нерівномірного характеру, ніж у довоєнні роки. Тоді як у США за 4 роки (з 1938 по 1941) запаси золота збільшилися з 14,5 до 22,7 млрд дол., то у Великобританії, навпаки, вони невпинно знижувалися. Крім того, у деяких країнах за роки війни великою мірою зросла державна заборгованість.

Проте ні збільшені під час війни податки, ні зростаючі державні позики не спроможні були ліквідувати дефіцит державних бюджетів воюючих країн. Покриття цього дефіциту потребувало значного збільшення випуску паперових грошей.

Україна стала одним з основних районів СРСР з виробництва зернових і технічних культур, продуктивного тваринництва, її сільське господарство давало третину союзного виробництва зерна і 60 % врожаю цукрових буряків. Наприкінці 30-х — на початку 40-х років значно розширилися посівні площі, поліпшилась їх структура, зросла врожайність сільськогосподарських культур. У 1940 р. урожайність зернових культур становила 12,4 ц/га і перевищувала рівень 1913 р. на 3 ц, соняшнику — відповідно 13,1 ц/га і 3,8 ц, картоплі — 101 ц/га і 22 ц. Однак погектарний збір цукрових буряків був дещо нижчим: 158 ц/га в 1940 р. проти 167 ц/га в 1913 р.

Деякі позитивні зрушення відбулись у торгівлі. Роздрібний товарообіг державної та кооперативної торгівлі Української РСР у 1940 р. порівняно з 1937 р. збільшився на 34,6 % і загальний його обсяг досяг 3202,8 млн крб. З них на роздрібну торгівлю припадало 2817,2 млн крб., а на громадське харчування — 385,6 млн крб. Проте це не відповідало реальним потребам населення. До того ж ринкові фонди в розрахунку на одну людину в 1940 р. навіть зменшилися. Повільно зростали реальні доходи населення. Так, реальна заробітна плата робітників і службовців народного господарства з 1937 по 1940 р. збільшилася лише на 12 %. Гітлерівський режим поставив перед собою завдання підкорити та колонізувати Україну, знищити її народ. Навіть побіжний перелік втрат свідчить про той страшний відбиток, що його наклала друга світова війна на Україну та її населення. Мінімум 5,3 млн. чол. або кожен шостий мешканець України загинув у цій війні. 2,3 млн. українців було вивезено для примусової праці у Німеччину. Цілком чи частково було зруйновано понад 700 великих і малих міст та 28 тис. сіл, внаслідок чого безпритульними лишилось 10 млн. осіб. Втрати в економіці були величезними. Знищення понад 16 тис. промислових підприємств означало втрату великої частини того, що Україна здобула такою великою ціною у 30-х роках. Підраховано, що загальні збитки, завдані Україні та її економіці, становили 40 %.

Промислові підприємства, які залишилися неушкодженими, окупанти оголосили власністю Німеччини, влили до імперських фірм, використовували для ремонту воєнної техніки, виготовлення боєприпасів. Частину підприємств повернули колишнім власникам. Німці зберегли колгоспи під своїм наглядом, у дещо зміненій формі та під іншою назвою. Так українські селяни швидко втратили надію на те, що новий режим ліквідує колгоспи. Вони змушені були тяжко працювати на своїх нових поневолювачів. 85 % усього постачання Німеччини продуктами з окупованих радянських територій припадало на Україну. Тільки протягом 1943—1944 рр. окупанти вивезли з України до Німеччини: 9 млн. т зерна, 622 тис. т м'ясних продуктів, 950 тис. т олії, 108 тис. т масла, 400 тис. т цукру, 2,5 млн. т корму для худоби. За цей час гітлерівці пограбували 27 910 колгоспів, 872 радгоспи і 1300 машинно-тракторних станцій. В ході каральних акцій нацисти знищили 256 сіл.

Гітлерівці насаджували "нову земельну аристократію", тобто створювали німецьку касту феодалів. Під час окупації в Україні було створено 2 215 маєтків загальною площею понад 6,3 млн га. Було розроблено заходи, спрямовані на організацію на селі хуторських господарств з "українців німецького походження" (німецьких колоністів, так званих фольксдойчів). Після визволення української землі одразу розпочалася відбудова господарства, міст і сіл республіки. Із 75 млрд. крб., відпущених урядом СРСР під час війни на відбудову народного господарства районів, визволених від фашистської окупації, 17,28 млрд крб., тобто четверта частина, призначалися для відродження економіки України. З усіх капіталовкладень, виділених протягом 1943—1945 рр. для вугільної промисловості європейської частини СРСР, близько 72 % було направлено на відбудову Донбасу. Бюджетні асигнування на відродження металургії Півдня в 1943—1944 рр. становили близько 40 % всіх капіталовкладень у чорну металургію СРСР. Головна увага приділялася відбудові тих підприємств, транспортних магістралей, електростанцій, які найменше постраждали і могли бути використані в оборонних цілях.

Основу відбудови народного господарства України становив насамперед паливно-енергетичний комплекс. На кінець війни у Донбасі було відновлено 54 % шахтного фонду. В результаті видобуток вугілля становив 43,3 % довоєнного, а його частка у загальному видобутку колишнього СРСР зросла до 26,7 %. Уже в 1944 р. знову почали виплавляти сталь та виробляти прокат найбільші металургійні заводи України.

Завдяки самовідданості українського народу було відбудовано наприкінці війни майже 30 % довоєнних виробничих потужностей промисловості. Україна стала, по суті, прифронтовою матеріально-технічною базою діючої армії. Проте сільське господарство, установи науки та культури, житловий фонд та комунальне господарство міст і сіл відбудовувалися повільно. Уряд СРСР виділив для відбудови економіки лише 18,3 млрд крб., що становило 24 % загальної суми, виділеної радянським територіям, що постраждали від німецько-фашистських загарбників. Разом з тим матеріальні збитки України оцінювалися 286 млрд крб., або 42% загальних втрат СРСР.

Отже, в роки другої світової війни Україна стала ареною жорстокої боротьби двох тоталітарних систем, які змагалися, боролися за володіння її багатствами. Німецькі фашисти, здійснюючи свою антиукраїнську окупаційну політику, широко використовували злочинний досвід сталінського режиму:

- формування концентраційних таборів для ізоляції та знищення потенціальних і активних ворогів системи;
- депортація працездатного населення як резерву робочої сили на будови та підприємства німецького рейху;
- подібно до 1933 р. використання організованого голоду як інструменту етноциду в Україні;
- збереження колгоспів і державної промисловості для максимальної експлуатації населення, експропріації сільськогосподарської та промислової продукції;

• цілеспрямована політика формування адміністративних структур за територіальними, а не національними ознаками.

Список використаних джерел:

1. Вдовиченко М. Економічна історія: Конспект лекцій / Харківський держ. економічний ун-т. — Х. : ХДЕУ, 2003. — 120с.
2. Економічна історія світу і України: Навч. посіб. / Тернопільська академія народного господарства. Кафедра українознавства / Володимир Ф. Чайковський (авт.-уклад.). — Т. : Лілея, 1997. — 184с.
3. Економічна історія: Навч. посіб. для студ. екон. спец. та слухачів екстернату / Харківський держ. автомобільно-дорожній технічний ун-т / Олександр Станіславович Кривцов (уклад.), Валерій Михайлович Бережний (уклад.). — Х. : Факт, 2001. — 160с.
4. Злупко С. Економічна історія України: Метод. матеріали для викладачів і студ. ун-ту / Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. — Львів, 1996. — 40с.
5. Калина А. Економічна історія: Навч. посіб. для дистанц. навч. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". Інститут дистанційного навчання. — К. : Університет "Україна", 2007. — 246с.
6. Леоненко П. Економічна історія: Навч. посібник. — К. : Знання-Прес, 2004. — 499с.
7. Нікула О. Економічна історія України і світу: Навч. посіб. для студ. вузів / Національний банк України ; Львівський банківський ін-т. — Л. : Львівський банківський ін-т НБУ, 2001. — 220с.
8. Теліщук М. Економічна історія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Державна податкова адміністрація України; Національний ун-т держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2006. — 458с.
9. Тимочко Н. Економічна історія України: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. — К. : КНЕУ, 2005. — 204с.
10. Царенко О. Економічна історія України і світу: Курс лекцій: Навч. посіб.. — Суми : Університетська книга, 2001. — 308с.